

Elena Negru*

ELABORAREA FUNDAMENTELOR ETNOCULTURALE ALE IDENTITĂȚII NAȚIONALE DIN RSSM (1944-1954)

The study addresses an important topic related to the manufacture of ethnocultural bases of national identity in the MSSR in the first decade after its creation. The author analyzes how the theory of ethnogenesis and the history of the "Moldovan people" was elaborated and how the theorizing regarding the concept of its Slavic and Latin-Slavic origin evolved. An important emphasis is placed on reflecting the discussions on the capitalization of the classical literary heritage, the selective recognition of some representatives of the classical Romanian literature, as well as their inclusion in the literary pantheon of the MSSR as representatives of the "Moldovan culture", made in a narrow frame offered by the theoretical scheme on the "Moldovan people".

Keywords: ethnogenesis, RSSM history, national identity, literary heritage, Romanian classical literature.

În cadrul proiectului de „construcție” identitară în RSSM un rol important a fost atribuit elaborării fundamentelor etnoculturale. Istoriografiei sovietice, inclusiv celei moldovenești, i-a revenit misiunea rescrierii istoriei „poporului moldovenesc” și elaborării unei teorii adecvate a etnogenezei sale. În primul deceniu postbelic s-a marșat pe ideea că „poporul moldovenesc” a fost rezultatul „încrucșării” elementelor romanice de vest cu slavii de răsărit, în care ultimii au avut un rol dominant. Istoria „poporului moldovenesc” a fost încadrată într-o schemă în care, exceptând secolele I-III, populația locală geto-daco-romană a cunoscut perioade continue de „interacțiune”, „amestec”, „fuziune” cu slavii, până în secolele XI-XIV când, din contactul permanent al „volohilor” cu slavii de răsărit, „au apărut moldovenii”.

O altă componentă importantă a fundației etnoculturale care urma să fie elaborată era istoria literaturii moldovenești. Rezolvarea acestei sarcini era una extrem de dificilă, deoarece până la sfârșitul anilor 1940, nu exista claritate în ceea ce privește moștenirea literară clasică și nu începuse valorificarea operei în-aintașilor literaturii „moldovenești”. Lucrurile au fost agravate și de faptul că la acea vreme în problema originii „limbii moldovenești” nu exista o părere uni-

* **Elena Negru**, doctor habilitat în istorie, cercetător științific principal la Institutul de Istorie al USM.

că și clară. Lingvistica din URSS considera „limba moldovenescă” fie o limbă de origine slavă, fie una „încrucișată” sau slavo-latină, în care elementele slave erau mai puternice decât cele latine. La începutul anilor 1950, în condițiile când „marrismul” a fost denunțat, iar curentul slavizant a pierdut teren în fața susținătorilor latinității „limbii moldovenești”, au fost create condiții pentru readucerea în discuție a problemei moștenirii literare clasice. Clasicii literaturii române au fost recunoscuți drept reprezentanți ai culturii „moldovenești”, însă doar selectiv, în cadrul pe care îl oferea schema teoretică privind „poporul moldovenesc”.

În cele ce urmează vom detalia modul în care au fost elaborate conceptele istoriografice privind „poporul moldovenesc” și cum s-a încercat soluționarea problemei moștenirii literare clasice în anii stalinismului în RSSM.

Teoria etnogenezei și conceptele cheie ale istoriei „poporului moldovenesc”

După reocuparea Basarabiei, în august 1944, istoriografia din RSSM, la unison cu propaganda sovietică, afirma că moldovenii reprezintă un popor de origine slavă. Încă în 1940, în revista „Sovetskaia nauka” („Știința sovietică”), 1940, nr. 12, academicianul N.S. Derjavin încerca să demonstreze preeminența elementului slav în etnogeneza românească și formarea limbii române, negând continuitatea românească nu numai la est de Carpați, ci și în teritoriul din fosta provincie romană Dacia. Potrivit academicianului sovietic, slavii erau prezenți pe meleagurile Daciei „înainte de cucerirea romană”¹, având rolul de factor civilizator. Derjavin pretindea că, în pofida valurilor de migratori, slavii au dăinuit continuu pe teritoriul actual al României până în secolul al XIII-lea, iar pe teritoriul Basarabiei – „până în prezent”. „După plecarea de aici (din Dacia – n.n.) a romanilor, menționa Derjavin, slavii au locuit aici (în Dacia – n.n.) până la colonizarea românească a Daciei în secolul al XIII-lea, iar pe teritoriul Basarabiei până în zilele noastre, înfruntând cu bine numeroasele incursiuni ale barbarilor estici – ale goților, hunilor, bulgarilor și avarilor ș.a. – în primele secole ale erei noastre, iar mai târziu, în evul mediu – ale ungurilor, pecenegilor, cumenilor și tătarilor”². Cu alte cuvinte, era reluată teoria roesleriană potrivit căreia românii nu erau băștinași, ci s-au format la sud de Dunăre și de abia în secolul al XIII s-au stabilit în zona nord-dunăreană.

În opinia lui Derjavin, etnonimul „moldovean” ar fi provenit de la „un grup de triburi care au organizat prima formațiune moldovenească în bazinul râului Moldova și a Bucovinei de sud”. Această explicație se baza pe presupuneri, și nu pe dovezi științifice. Academicianul pornea de la premisa caracteristică apariției popoarelor slave. La cehi, polonezi, sârbi numele țării și al poporului a provenit de la numele unuia dintre triburile dominante. În cazul românilor, situația a fost alta, deoarece aici numele vechi, initial, al poporului – roman/român – s-a păstrat și a dat denumirea primului stat medieval al românilor – Țara Românească. Pe de

¹ Державин, Н.С. Происхождение молдавского народа. În: Советская наука. 1945, № 12, с. 14.

² *Ibidem*, с. 14.

altă parte, românii, spre deosebire de popoarele slave, au format două state medievale. Cel de-al doilea stat românesc – Moldova – a provenit de la numele râului Moldova, dar nu de la un trib al moldovenilor, cum susținea N.S. Derjavin. Însă, după cum a subliniat P.P. Panaitescu, și aici „domnii și poporul aveau o conștiință că aceasta țară era românească, era o Moldovă românească”³. Atât în hrisoavele domnești, cât și în inscripțiile în slavonă de pe broderiile sau tablourile votive ale secolului al XV-lea „numele țării este, adesea, nu Moldova, ci Moldovlahia”, ceea ce însemna „România moldovenească, țara vlahilor (românilor) din părțile Moldovei”⁴.

Derjavin a mai afirmat că istoriografia sovietică nu dispune „de niciun fel de dovezi istorice sau etnografice” care să confirme că la baza „poporului moldovenesc” s-ar afla „alt popor decât cel slav”. De aceea, el considera că moldovenii dintre Carpați și Prut, de pe teritoriul RSR, ca și moldovenii din RSSM sunt, „din punct de vedere etnografic, urmașii direcți ai populației slave băștinașe străvechi”⁵, iar românii – vlahi balcanici, urmași ai tracilor romanizați și slavizați, care au imigrat din peninsula Balcanică pe teritoriul actual al României în secolele XII-XIII⁶.

În august 1945, în cadrul unei sesiuni științifice a Institutului de Istorie, Limbă și Literatură al Bazei Moldovenești a AȘ a URSS, A.D. Udaltov, membru corespondent al AȘ al URSS, a ținut un referat privind bazele teoretice ale cercetărilor etnogenetice⁷. El sublinia necesitatea „demascării și lichidării ideologiei fasciste, în special a falsificărilor etnogenetice fasciste” și dezvoltării cercetărilor în domeniul etnogenezei „poporului moldovenesc” prin reunirea eforturilor istoricilor, lingviștilor, etnografilor etc.

Potrivit „dialecticii” staliniste, etnogeneza unui popor reprezenta un proces „ciclic” ce presupunea „posibilitatea apariției, la un anumit stadiu”, a unor popoare noi. Udaltov sublinia că în cadrul genezei unui popor, de rând cu procesele de „integrare etnică”, se produce și procesul invers de „diferențiere etnică”, de destrămarea a unor popoare, etnii și formarea altor popoare în urma „încrucișării”, „aculturației”⁸. În articol erau aduse exemple ale unor asemenea procese caracteristice pentru popoarele antice: a venezilor, a unei părți a ilirilor, tracilor, sarmaților, care „pe măsura dezvoltării lor etnico-culturale, încrucișărilor și aculturațiilor s-au apropiat tot mai mult, transformându-se în slavi”⁹. Pretinzând că aceste procese de „încrucișare” constituie o „legitate” a etnogenezei tuturor po-

³ Panaitescu, P. P. *Romanitatea românilor*. Ediția a II-a. Postfață, note și comentarii de Ștefan S. Gorovei și Magdalena Szekely. București, Editura Enciclopedică, 1994, pp. 73, 81.

⁴ *Ibidem*, p. 82.

⁵ Державин, Н.С. *op. cit.*, c. 27.

⁶ *Ibidem*.

⁷ Удалцов, А.Д. Теоретические основы этногенетических исследований, În: Ученые записки Молдавской Научно- Исследовательской Базы АН СССР. 1948, Том I.

⁸ *Ibidem*, p. 13.

⁹ *Ibidem*, p. 12.

poarelor, Udalțov concluzionea că „poporul moldovenesc s-a format în linii mari în urma apropierii frățești a elementelor romanice de vest cu slavii de răsărit”¹⁰.

„Cursul de istorie a Moldovei”, elaborat la Chișinău în 1949, trata problema „etnogenezei moldovenilor” din perspectiva teoriei continuității. Potrivit manualului, „populația romanizată nu este un popor venit de undeva, ci reprezintă trăitorii băștinași ai pământurilor carpato-dunărene”. În același timp, elementul slav era considerat, o „componentă creativă” în formarea „poporului” și a „statului moldovenesc”, a căror istorie era strâns legată de istoria statelor slave – Rusia Kieveană și Galiția¹¹.

Abordarea etnogenezei de pe pozițiile autohtonismului a fost aspru criticată de către istoricii de la Moscova și Kiev. În procesul discutării manualului, istoricul ucrainean Ermolenko i-a acuzat pe autorii de la Chișinău că „nu s-au debarasat, întru totul, de influența istoriografiei burgheze românești în problema provenienței poporului moldovenesc”, deoarece au „dedus această autohtonitate” nu de la slavi, care au fost strămoșii „poporului moldovenesc”, ci de la „volohi”. „De ce, să nu ne situăm pe poziția că slavii au fost elementul autohton inițial al strămoșilor poporului moldovenesc, menționa Ermolenko, iar volohii au venit mai târziu, ieșind din Carpați, de unde au fost împinși de colonizarea ungară intensă: o parte din volohi s-au stabilit în Valahia, iar alții s-au mișcat spre teritoriul Moldovei de azi și de la încrucișarea moldovenilor și volohilor s-a format un produs complicat, care este cunoscut de istorie după formarea statului moldovenesc în zona râului Moldova”¹².

Autorii volumului I al „Istoriei RSSM”, editat în 1951 la Chișinău, susțineau că populația romanizată din spațiul carpato-dunărean a rămas pe acest teritoriu după retragerea legiunilor romane și „a conviețuit împreună cu slavii din cele mai vechi timpuri”, de la care a preluat numele de „vlahi”, „valahi”¹³. Fără a detalia cine erau „vlahii”, „valahii”, „volohii”, autorii afirmău că „până în secolul al XII-lea izvoarele scrise nu conțin nicio informație despre populația romanizată pe teritoriul Moldovei”. În schimb, au subliniat că în cronicile rusești din secolul al XII-lea existau informații despre volohi, o populație rezultată din conviețuirea populației romanizate cu slavii¹⁴. Cu toată neconcordanța între ideile din paragrafele consacrate etnogenezei, cert este faptul că autorii acestui volum au elaborat o schemă clară: „poporul moldovenesc” s-a format în decursul secolelor I-XIV prin contopirea, pe parcursul secolelor I-III, a geților cu romanii, apoi, în secolele VI-IX, a populației romanizate cu slavii din care au rezultat „volohii”, considerați strămoșii

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Negru, Gh. *Politica etnolingvistică în RSS Moldoveneacă*. Chișinău: Prut Internațional, 2000, p. 60.

¹² *Ibidem*, p. 61.

¹³ История Молдавии с древнейших времен до наших дней. Под редакцией члена корреспондента АН СССР А.Д. Удальцова и профессора, д.и.н. Л. В. Черепнина. Кишинев: Шкоला Советикэ, 1951, с. 78.

¹⁴ История Молдавии с древнейших времен до наших дней, с. 79.

cei mai apropiați ai „moldovenilor”. În secolele XII-XIV, ca rezultat al contopirii „volohilor” cu slavii de răsărit, „au apărut moldovenii”.

Această concepție despre proveniența „poporului moldovenesc” era în consonanță cu teoria despre caracterul „încrucișat al limbii moldovenești” și cu eforturile istoricilor de la Chișinău de creare a diferențelor între „moldoveni” și români.

Scrierea istoriei RSS Moldovenești a constituit una din prioritățile conducerii PCM încă din 1940. Deși în anii 1945-1946 au fost făcuți câțiva pași pentru elaborarea unui manual de „Istorie a Moldovei”, obiectivul nu a fost atins. Manualul, elaborat de N. Narțov, profesor la Institutul Pedagogic din Chișinău și, totodată, cercetător la Institutul de Istorie, Limbă și Literatură al Bazei Moldovenești a AȘ a URSS, a fost revizuit în 1947. Plenara a XIII-a a CC al PC(b)M din 27-29 august 1947 a criticat colectivul Institutului de Istorie, Limbă și Literatură pentru că nu pregătise o lucrare fundamentală la istoria Moldovei¹⁵. De aceea, a cerut elaborarea unui manual „marxist” de „Istoria Moldovei”, care să reflecte mai clar legitimitatea creării RSSM, astfel falsificând adevărul despre ocupația sovietică din 1940. Noua echipă de scriere a „Istoriei Moldovei”, din care au făcut parte istorici de la Filiala moldovenească a AȘ a URSS, de la Universitatea de Stat și de la Institutul Pedagogic din Chișinău, era condusă de A. Lazarev.

Pe parcursul elaborării „Istoriei RSS Moldovenești” au apărut divergențe în problema continuității populației băștinașe. În timp ce A. Lazarev și V. Senkevici considerau că populația băștinașă a fost prezentă permanent pe teritoriul carpato-nistrean, în special pe cel pruto-nistrean, N. Mohov, cadru didactic trimis la Chișinău de la Leningrad, credea că după retragerea armatelor romane aceasta s-a refugiat dincolo de munți și ar fi revenit abia în secolul al XIII-lea după plecarea Hoardei de Aur. Mai mult, Mohov susținea că strămoșii moldovenilor – „volohii” – au apărut în spațiul nistreano-carpatic în sec. XIV, când au constituit statul moldovenesc, iar în secolele XI-XIII teritoriul dintre Prut și Nistru, care făcea parte din statul Kievean, era locuit de slavi.

Perioada medievală, în special temele legate de statutul politico-juridic internațional al principatelor române din secolele XV-XVI și al războaiele ruso-turce din secolele XVII-XVIII, erau tratate exclusiv din perspectiva luptei împotriva jugului turcesc, al cererilor unor domnitori moldoveni către monarhii de la Moscova și Sankr Petersburg pentru „a fi primiți în supușenie rusă”.

Anexarea Basarabiei de către Rusia în 1812 era considerată un act progresist, deoarece Imperiul Rus era un stat mai avansat decât Imperiul Otoman. Se pretindea că interacțiunea cu „marea cultură rusă” a contribuit la dezvoltarea culturii moldovenești și la accelerarea procesului de dezvoltare a capitalismului în regiune. Deși despre actul de la 1812 se vorbea în termeni elogioși, se recunoștea că

¹⁵ Arhiva Organizațiilor Social-Politice a Republicii Moldova (AOSPRM), Fond 51 (Comitetul Central al partidului Comunist al Moldovei), inv. 5, dosar 13, filele 338-339.

țarismul, ca „închisoare a popoarelor”, a dus, de asemenea, o politică de asuprire națională și rusificare.

O altă temă care trebuia elaborată și reflectată de pe pozițiile istoriografiei sovietice era cea referitoare la constituirea națiunii moldovenești, iar, odată cu aceasta, și tratarea evenimentelor anului 1918, și a perioadei interbelice, în ansamblu. În acest context, actul unirii Basarabiei cu România din 27 martie/ 9 aprilie 1918 era calificat drept „o trădare” a „poporului moldovenesc”. Hotărârea de unire a Sfatului Țării era considerată o mascaradă, deoarece, chipurile, fusese adoptată sub „amenințarea cu armele”.

Anii 1918-1940 au fost descriși ca o perioadă de înapoiere economică și culturală, dar fără a se arăta care a fost nivelul de dezvoltare a Basarabiei după 106 ani în Imperiul țarist. Concluzia pe care o trăgea, fără vreun suport documentar, istoriografia de la Chișinău era că, în ciuda tuturor dificultăților și persecuțiilor, opunându-se românizării, „națiunea moldovenească” a continuat să se dezvolte, iar la 28 iunie 1940, în urma „rezolvării pe cale pașnică” a problemei Basarabiei, a pășit, împreună cu moldovenii din stânga Nistrului, pe calea constituirii „națiunii sovietice moldovenești”.

Problema moștenirii literare clasice

Pentru prima dată după reocuparea Basarabiei, problema patrimoniului literar clasic a fost discutată în ședința Biroului CC al PCM, din 7-8 decembrie 1944. Examinând activitatea „Uniunii Scriitorilor Sovietici din Moldova”, Biroul a menționat că organizația scriitorilor „nu lucrează pentru valorificarea moștenirii clasice moldoveni, cu scopul de edita cele mai interesante opere ale lor”. Prin urmare, Biroul CC al PCM a dispus ca „biroul de organizare al Uniunii Scriitorilor, Editura de Stat a Moldovei și institutele de cercetări științifice să inițieze studierea moștenirii literare (Grigore Ureche, Ion Creangă, Vasile Alecsandri), astfel ca până în 1945 să fie editat câte un volum de opere alese ale clasicii literaturii moldovenești”¹⁶. Pe baza hotărârii CC al PCM din 15-16 decembrie 1944, în planul Editurii de Stat a RSSM pentru anul 1945 a fost inclusă editarea a cinci titluri din opera cronicarilor și a scriitorilor clasici români: Ion Neculce („Legende”), Dimitrie Cantemir („Descrierea Moldovei”), Vasile Alecsandri („Poeme populare”, „Folclor”), Ion Creangă („Amintiri din copilărie”) ¹⁷.

Editarea operelor din literatura clasică „moldovenească” rămânea în suspensie atâta timp cât problema originii „limbii moldovenești nu era clarificată”: era ea de origine slavă sau romanică? Presiunea curentului slavizant, cu sprijinul său politic de la Moscova și Chișinău, nu permitea oamenilor de cultură din fosta Basarabie să înceapă valorificarea moștenirii literare clasice. În contextul discuțiilor privind modalitățile de perfecționare, sursele de îmbogățire a „limbii moldovenești literare” de la sfârșitul anilor 1940, Em. Bucov, scriitor și vice președinte al

¹⁶ AOSPRM, Fond 51, inv. 1, dosar 10, p. II, fila 3.

¹⁷ *Ibidem*, fila 146.

Consiliului de Miniștri al RSSM, a abordat, de asemenea, și problema moștenirii literare clasice. În memoriul „Cu privire la substituirea limbii moldovenești constituite de-a lungul istoriei printr-o limbă artificială, creată în laborator, fapt care reprezintă o piedică serioasă pentru înfăptuirea muncii ideologice de educație comunistă a poporului moldovenesc”, din 1 februarie 1949, adresat lui V.A. Ivanov, președinte al Biroului CC al PC(b) din URSS pentru RSSM, Em. Bucov menționa, între altele, că RSSM nu poate să renunțe la clasicii literaturii române doar pentru faptul că ei aparțin și Republicii Populare Române. Referindu-se la alte republici sovietice, care au publicat o serie de reprezentanți ai literaturii clasice aparținând altor țări, Bucov a remarcat că „republicile sovietice Karelo-Finlandeză, Uzbekistan, Azerbaidjan nu abandonează epopeea *Kalevala*, operele lui Nevai, Nizami, pe motiv că Finlanda și Iranul publică lucrările acestor scriitori și le consideră a fi ale lor. În mod similar, francezii nu se dezic de Racine sau Molière, Balzac și Flaubert pentru că operele lor se regăsesc în creștomatiile belgiene sau elvețiene”¹⁸.

La 12 aprilie 1950, N. Koval, secretar al CC al PC(b)M, a trimis un memoriu lui Gh.M. Malenkov, secretar al CC al PC(b) din toată Uniunea, în care a cerut ajutorul organelor de partid de la Moscova pentru a obține o serie de documente și materiale din arhivele Republicii Populare Române. Acesta menționa că „instituțiile de cercetare, editurile și scriitorii din republică se confruntă cu dificultăți serioase în soluționarea problemei moștenirii literare a poporului moldovenesc”, iar aceste dificultăți au fost cauzate de lipsa de materiale documentare privind scriitorii din trecut. „Neavând documente și materiale suficiente, se menționa în memoriu, noi nu putem să demonstrăm, în mod convingător, și apartenența unor scriitori, în special, a celor din a doua jumătate a secolului al XIX-lea”. CC al PC(b)M cerea stăruitor lui Malenkov „să soluționeze problema creării unei comisii mixte sovieto-române din savanți și scriitori din URSS și din Republica Populară Română”, care urma să „determine apartenența scriitorilor, în special, a celor din secolul al XIX-lea”, să procure de la Academia de Științe a RPR manuscrise, documente, materiale privind activitatea scriitorilor clasici¹⁹.

Dilema scriitori moldoveni / scriitori români din secolul al XIX-lea, potrivit lui N. Koval, nu era greu de soluționat, acesta propunând recunoașterea, în egală măsură, drept „scriitori români și moldoveni a tuturor cronicarilor și scriitorilor, activitatea cărora s-a desfășurat în hotarele Principatului Moldova până în secolul al XIX-lea”, inclusiv a cronicarilor moldoveni Gr. Ureche, M. Costin, I. Neculce, a cărturarilor Varlaam, Dosoftei, D. Cantemir, a scriitorilor din prima jumătate a secolului al XIX-lea, care au activat în Moldova de peste Prut până la unirea din 1859. În ceea ce privește scriitorii clasici (V. Alecsandri, I. Creangă, C. Negruzzi, Gh. Asachi), care și-au desfășurat activitatea în Moldova de peste Prut, „la hota-

¹⁸ *Ibidem*, inv. 42, dosar 149, fila 289.

¹⁹ AOSPRM, Fond 51, inv. 9, dosar 1, fila 60.

rul dispariției Principatului Moldova și creării Statului Român”, exista „tot temeiul să fie considerați, în egală măsură, atât scriitori ai PRP, cât și scriitori ai RSSM”. „Referitor la scriitorii basarabeni - C. Stamati, A. Donici, A. Hâjdău, I. Sârbu, A. Mateevici, Gh. Madan, D. Moruzi, B. Hașdeu, A. Nakko, C. Stamati - Ciurea, S. Cujbă, T. Roman, V. Crărescu, Gh. Crețu-Crețescu, C. Stere, care și-au desfășurat activitatea, în principal, în Basarabia după alipirea la Rusia, aceștia trebuie considerați, potrivit lui Koval, mai întâi de toate, moldoveni”²⁰.

Această solicitare a conducerii PC(b)M nu a găsit sprijinul necesar la Moscova. La 17 aprilie 1950, V.G. Grigorian, președintele Comisiei de politică externă a CC al PC(b) din toată Uniunea, și V.S. Krujkov, adjunctul șefului Secției propagandă și agitație a CC, menționau, într-un raport adresat lui Malenkov că „cererea CC al PC(b)M privind soluționarea problemei recunoașterii în calitate de moldoveni a unor scriitori considerați acum români pare nefundamentată”. Aceștia au explicat că au refuzat să răspundă cererii pe motiv că „nu exista o necesitate imperioasă privind abordarea acestei probleme acum, deoarece scriitorii în cauză sunt relativ puțin cunoscuți de către opinia publică din RSS Moldovenească”. În plus, având în vedere „efectele negative” ale acestei decizii de recunoaștere a clasicii literaturii române în RSSM, autorii documentului subliniau: „Concentrarea artificială a atenției asupra acestei probleme poate conduce doar la provocarea unor stări de spirit naționaliste la o parte a intelectualității românești. De aceea, la momentul actual, considerăm inoportună abordarea problemei cu privire la examinarea apartenenței naționale a scriitorilor menționați și, prin urmare, la înființarea unei comisii mixte sovieto-române”.

Cererea de a permite RSSM să achiziționeze copii ale operelor scriitorilor clasici români din biblioteca Academiei Române a fost, de asemenea, respinsă. „Problema cu privire la executarea de copii fotografice ale unor ediții princeps ale scriitorilor în cauză ar putea fi soluționată prin intermediul instituțiilor noastre științifice și culturale (Academia de Științe a URSS, Asociația Unională pentru Relații cu Străinătatea, Uniunea Scriitorilor) după ce cercetătorii literari din RSS Moldovenească vor stabili exact ce fotocopii ar dori să obțină din România”²¹.

Absența unei decizii a CC al PC(b)M privind desemnarea autorilor clasici ca „scriitori moldoveni” a constituit un obstacol la elaborarea de către Institutul de Istorie, Limbă și Literatură al Filialei Moldovenești a AȘ a URSS a unei istorii a „literaturii moldovenești” sau la publicarea clasicii.

În nota informativă „Cu privire la valorificarea moștenirii clasice a poporului moldovenesc» din mai 1950, adresată reprezentantului CC al PC (b) din toată Uniunea în RSSM, I.D. Ceban, directorul Institutului de Istorie, Limbă și Literatură al Filialei Moldovenești a AȘ a URSS, releva greutățile la editarea clasicii din cauza lipsei de consens asupra dihotomiei scriitor moldovean / român. El

²⁰ *Ibidem*, fila 61.

²¹ Pasat, V. *RSS Moldovenească în epoca stalinistă*. Chișinău. Cartier, 2011, pp. 521-522.

sublinia că Institutul de Istorie, Limbă și Literatură nu avea dreptul să-i considere pe unii scriitori de peste Prut „doar moldoveni”, atâta timp cât CC al PC(b)M nu luase o decizie în acest sens²².

În RSSM, în contextul lichidării consecnțelor „marrismului” din lingvistică, vor fi create condiții favorabile pentru a discuta problema moștenirii clasice. La conferința științifică desfășurată la Institutul de Istorie, Limbă și Literatură, în perioada 3-7 decembrie 1951, romanistul de la Moscova, V.F. Șișmariov, arăta că în condițiile când RPR construia socialismul, vechea atitudine față de limba și literatura română trebuia reconsiderată, apreciind că „nu există niciun motiv să nu folosim tot ce este pozitiv, de exemplu, literatura și limba acesteia, în acele părți în care nu sunt desfigurate de elemente străine”²³.

Un alt romanist de la Moscova, D.E. Mihalci, susținea că „este puțin probabil că pot fi aduse argumente raționale în folosul izolării în continuare a literaturii moldovenești de modelele cele mai bune, scrise într-o limbă apropiată ale scriitorilor români”²⁴ și că „trebuie folosit tot ceea ce-au creat scriitorii români din Moldova secolului al XIX-lea, care pot și trebuie priviți ca scriitori aparținând în aceeași măsură” RSSM și RPR²⁵.

Problema publicării clasicii literaturii române a atras mai multă atenție începând din anul 1952, când a fost editat, în seria „Opere alese”, volumul „Fabule” de A. Donici. În 1953, în aceeași serie au fost publicați I. Creangă și C. Negruzzi. Editarea acestor clasici nu pune mari probleme politico-ideologice, mai ales că Donici și Negruzzi erau considerați a fi strâns legați de cultura rusă, prin influența exercitată asupra creației lor de către scriitorii ruși Krîlov și Pușkin. Crestomația la literatura moldovenească din veacul al XVIII-lea, editată în 1952, includea scriitori aleși selectiv, pornind de la atașamentul lor față de ideile „progresiste”. În plus, autori precum C. Stamati, Gh. Asachi, T. Vârnav, A. Donici, C. Negruzzi, A. Hâjdău, I. Sârbu și I. Creangă, incluși în această crestomație, aveau rădăcini strict „moldovenești”.

În anii 1950 au fost publicați și alți scriitori clasici, chiar dacă nu complet, ci, ca de obicei, într-un volum de „Opere alese”. Cu toate acestea, având în vedere că până la mijlocul acelor ani orientarea vulgar-sociologică predomina în

²² Arhiva Științifică Centrală a Academiei de Științe a Moldovei (AȘCAȘM), Fond 3, inv. 1, dosar 41, fila 77.

²³ Шишмарев, В.Ф. Романские языки юго-восточной Европы и национальный язык Молдавской ССР. În: *Вопросы молдавского языкознания. Доклады научных сотрудников Института Истории, Языка и литературы Молдавского Филиала Академии Наук СССР на совместной сессии посвященной вопросам молдавского языкознания*. Москва: Изд-во Академии наук СССР, 1953, с. 120.

²⁴ Михальчи, Д. Е. Задачи молдавского языкознания. În: *Вопросы молдавского языкознания. Доклады научных сотрудников Института Истории, Языка и литературы Молдавского Филиала Академии Наук СССР на совместной сессии посвященной вопросам молдавского языкознания*. Москва: Изд-во Академии наук СССР, 1953, с. 68.

²⁵ *Ibidem*, с. 72.

aprecierea operei scriitorilor clasici români, nu toți clasicii literaturii române au fost editați. De exemplu, volumul „Poezii” de Mihai Eminescu a fost editat la Chișinău într-un tiraj de 10 000 de exemplare abia în 1954. Aceasta s-a întâmplat numai după ce M. Eminescu a fost publicat în limba rusă în 1950 la Moscova și în 1952 - la Kiev²⁶.

Conferința științifică care a avut loc la Institutul de Istorie, Limbă și Literatură, în zilele de 28 și 29 mai 1953 a dezbătut problema editării literaturii clasice. Cercetătorul Gh. Bogaci sublinia că editarea clasicii s-a făcut cu schimonosiri de limbă. Pentru a imprima un specific pur „moldovenesc”, a fost omis cuvântul *român* și o serie de neologisme²⁷.

Cercetătorii literari de la Chișinău erau nesiguri în ceea ce privește apartenența unor scriitori ai secolului al XIX-lea la literatura „moldovenească” din RSSM. Astfel, în 1954, I. Varticean a apreciat în mod contradictoriu apartenența la panteonul cultural a poetului Mihai Eminescu. În timp ce într-un articol, din luna iunie, dedicat împlinirii a 65 de ani de la moartea lui M. Eminescu²⁸, scria că poetul este reprezentant de seamă al literaturii române, în altul, din 20 octombrie, consacrat publicării volumului „Poezii”, îl prezenta drept „cea mai expresivă figură a literaturii popoarelor din România și Moldova”²⁹. Printre criticii literari de la Chișinău existau opinii care susțineau că Eminescu, la fel ca și alți scriitori clasici, precum Stamati, Donici, Asachi, Negruzzi, Russo, Creangă, Alecsandri, „ai căror opere stau la baza literaturii moldovenești și române”, făcea parte din galeria „scriitorilor clasici moldoveni și, totodată, români”³⁰.

Dilema privind apartenența unor scriitori din secolul al XIX-lea la literatura română sau „moldovenească” a fost rezolvată în lucrarea de sinteză „Literatura sovietică moldovenească”, editată în 1955 de Institutul de Istorie, Limbă și Literatură al Filialei Moldovenești a AȘ a URSS. Explicând sensul expresiei ambigue „literatura moldo-română”, autorii lucrării au ținut cont de viziunile istoriografiei sovietice de la acea etapă. Ei subliniau că, deoarece în secolul al XIX-lea „statul moldovenesc s-a împărțit în două și o parte din Moldova a trecut la Rusia, legându-și pe veci soarta de ea, iar altă parte a trecut la România”, era firesc ca „întreaga moștenire culturală a norodului moldovenesc din vacurile (sic!) trecute trebuia să aparțină în egală măsură atât moldovenilor din RSS Moldovenești, cât și norodului român, parte componentă a căreia o alcătuiesc moldovenii de peste Prut”³¹.

Cu toate acestea, în RSSM, recunoașterea clasicii literaturii române drept clasici ai literaturii „moldovenești” a fost incompletă. Astfel, Eminescu, Creangă,

²⁶ Стихи Михаила Еминеску. În: Советская Молдавия. 1954, 20 октября с. 2; c.f. Heitmann, K. *Limbă și politică în Republica Moldova*. pp. 177; 188.

²⁷ АȘСАȘМ, Fond 3, inv. 1, dosar 107, filele 39- 40.

²⁸ Вартчан, И. Поэт-патриот. În: „Советская Молдавия”. 1954. 15 июня, с. 2.

²⁹ Вартчан, И. Стихи Михаила Еминеску. În: „Советская Молдавия”. 1954, 20 октября, с. 2.

³⁰ Портной, Р. Михай Еминеску – 65 де ань де ла моартя поетулуй. În: „Октомври”. 1954, № 3, p. 82.

³¹ Heitmann, K., *op. cit.*, p. 32.

Alecsandri, născuți în Moldova de peste Prut până la unirea din 1859, au fost recunoscuți drept scriitori „moldo-români”, în timp ce alți scriitori, născuți și ei în Moldova de peste Prut, dar după această dată, precum Al. Vlăhuță (născut în septembrie 1858, în județul Vaslui) sau M. Sadoveanu, născut la Pașcani, județul Iași în 1880, au fost considerați scriitori români. Din aceste considerente, în „Istoria literaturii moldovenești”, editată în 1955 la Chișinău, își vor găsi loc doar scriitorii născuți în Basarabia și în fostul Principat al Moldovei de până la 1859, iar cei déjà născuți în România modernă vor fi excluși³².

Prin urmare, conceptualizarea istoriei „poporului moldovenesc” a urmărit obiectivul de a implanta ideile despre originea sa hibridă, latino-slavă. Teza centrală a istorografiei din primul deceniu postbelic postulează că „poporul moldovenesc” este rezultatul „încrucișării” elementelor romanice occidentale cu slavii estici, în care aceștia din urmă au jucat un rol dominant. Este evident că celelalte evenimente și fenomene istorice din perioada medievală și modernă din teritoriul pruto-nistean au fost interpretate din perspectiva separării și diferențierii de spațiul românesc. Valorificarea moștenirii literare clasice românești a fost un proces foarte anevois. Calificarea selectivă a clasicilor români drept clasici „moldoveni”, trierea operelor și intervenția cenzorilor sovietici în textele clasicilor români publicați la Chișinău arată că acest proces nu a fost unul spontan, ci mai degrabă dirijat. În același timp, recunoașterea academică a clasicilor români, fie și parțială, nu a fost însoțită și de o recunoaștere oficială, ceea ce arată că autoritățile nu erau sigure, dacă fac ceea ce trebuie și că, la un moment dat, nu vor trebui să decidă fie stoparea, fie interzicerea lor.

³² *Ibidem*, p. 33.